ВІДГУК
офіційного опонента
доктора наук з державного управління,
професора, професора кафедри публічної політики
Навчально-наукового інституту публічного управління та державної служби
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
Обушної Наталії Іванівни
на дисертаційну роботу Кутової Марини Анатоліївни
«Розвиток системи електронного урядування в контексті забезпечення інформаційної безпеки України»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії
за спеціальністю 281 Публічне управління та адміністрування

Актуальність теми дисертаційного дослідження

У сучасному світі цифровізація набула статусу глобального тренду, що суттєво трансформує механізми функціонування державних інституцій, соціальних взаємодій та економічних процесів. Одним із ключових інструментів такої трансформації виступає електронне урядування − система, що забезпечує ефективну, прозору та доступну взаємодію між органами державної влади, місцевого самоврядування, громадянами та бізнесом за допомогою сучасних цифрових технологій. В умовах формування цифрової держави електронне урядування не лише підвищує якість надання публічних послуг, але й стає стратегічним елементом державного управління, що потребує належного рівня довіри з боку суспільства.

За таких умов питання інформаційної безпеки набуває ключового значення. Вразливість до кібератак, недостатній рівень правового захисту персональних даних, фрагментарність політик цифрової безпеки, нерівномірний розвиток інституційної спроможності органів публічної влади − все це створює перешкоди на шляху до безпечної та стійкої цифрової держави. Забезпечення інформаційної безпеки не лише гарантує цілісність функціонування електронного урядування, але й зміцнює довіру громадян до електронних сервісів, що є критичним для демократичних процесів, легітимності влади та забезпечення національного суверенітету в умовах гібридних загроз.

Саме тому надзвичайно важливим є глибоке розуміння особливостей розвитку системи електронного урядування в контексті забезпечення інформаційної безпеки України. Це визначає актуальність теми дисертаційної роботи Кутової Марини Анатоліївни.

Зв'язок дисертації з науковими програмами, планами, темами

Дисертаційна робота Кутової М.А. виконана в межах науково-дослідної роботи Національного університету «Чернігівська політехніка» за темою «Механізми державного управління регіональним розвитком в умовах переформатування владних відносин» (номер державної реєстрації 0120U105292), в якій автором розроблено механізм реалізації державної регіональної політики у сфері електронного урядування, що враховує територіальну нерівномірність розвитку цифрової інфраструктури, різний рівень доступності електронних послуг для населення, а також регіональні відмінності у ризиках та загрозах інформаційній безпеці.

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій

Ознайомлення зі змістом дисертації дозволяє зробити висновок, що сформовані автором наукові положення, висновки та рекомендації є достовірними та обґрунтованими, а всі поставлені завдання виконані. Досягнуто мету дослідження, щодо комплексного теоретико-методологічного обґрунтування напрямів розвитку електронного урядування в контексті забезпечення інформаційної безпеки та розробки практичних рекомендацій щодо вдосконалення нормативно-правового забезпечення електронного урядування (стор. 2-3).

Дисертаційна робота є логічним, структурованим системним та завершеним науковим дослідженням. Теоретичну основу становили наукові праці українських та закордонних учених. У дисертації використано нормативно-правові та законодавчі акти України, офіційні матеріали Міністерства цифрової трансформації України, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, Державної служби статистики України, а також дані, отримані автором у процесі досліджень, та ін. (стор. 16).

Методологічні засади дослідження базуються на комплексному застосуванні загальнонаукових та спеціальних методів, що дозволили автору

глибоко і всебічно вивчити поставлену проблематику (стор. 15). Зокрема, автор використав діалектичний підхід для глибокого осмислення та уточнення категоріального апарату дослідження, що дало змогу краще зрозуміти сутність та взаємозв'язок основних понять у сфері електронного урядування та інформаційної безпеки. Завдяки системному аналізу було розкрито складні взаємозв'язки між ключовими компонентами електронного урядування та аспектами інформаційної безпеки, що важливо для цілісного розуміння механізмів захисту цифрової інфраструктури.

Абстрактно-логічний метод сприяв узагальненню існуючих понять, систематизації та класифікації основних загроз та функціональних елементів у сфері цифрової безпеки. Порівняльний аналіз було застосовано для зіставлення національного досвіду з найкращими міжнародними практиками, що дозволило виявити як позитивні аспекти, так і можливі прогалини в інституційному забезпеченні кіберзахисту та розвитку цифрового урядування в Україні.

Емпіричні методи дослідження полягали у ретельному аналізі офіційних звітів міжнародних та українських організацій, а також міжнародних цифрових індексів. Це дозволило отримати об'єктивні дані про стан політик у сфері інформаційної безпеки та цифровізації державних послуг. Крімтого, статистичний аналіз був важливим інструментом для визначення кількісних параметрів цифрової взаємодії між державою і громадянами, а також для оцінювання частоти й наслідків кіберінцидентів у сучасних умовах цифрової трансформації.

Обґрунтованість наукових пропозицій автора, висновків та представлених рекомендацій підтверджується їх апробацією на міжнародних науково-практичних конференціях та публікаціями у наукових-фахових виданнях України (стор. 9-10).

Структура і зміст дисертаційної роботи. Відповідність дисертаційної роботи встановленим вимогам

Дисертаційна робота має завершений характер, логічно побудована й оформлена відповідно до чинних вимог до наукових досліджень. Вона складається зі вступу, трьох розділів основної частини та висновків, що свідчить про дотримання автором академічної структури викладу.

У вступі (стор. 12-20) належним чином обґрунтовано актуальність теми, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет, методологічну основу та наукову новизну дослідження. Слід відзначити чітке формулювання проблеми та її

розв’язання в контексті трансформацій публічного управління в умовах цифровізації.

У першому розділі дисертації (стор. 21-71) здійснено теоретико-методологічне осмислення природи електронного урядування. Автором обґрунтовано сучасне трактування його базових принципів прозорості, ефективності, доступності, безпеки, інклюзивності та інтерактивності. У цьому контексті важливим внеском є визначення основних функціональних складових системи е-врядування, таких як інформаційна, комунікаційна, сервісна, управлінська та контрольна. Варто особливо відзначити наукову новизну, яка полягає у запропонованій автором інтегрованій моделі взаємозв’язку між електронним урядуванням та інформаційною безпекою. Модель репрезентує складну систему, яка синтезує суспільні запити, функціональні напрями цифрового врядування та архітектоніку кіберзахисту в умовах зростаючих загроз.

У другому розділі дисертаційної роботи (стор. 72-117) зосереджено увагу на емпіричному аспекті дослідження. Автором здійснено аналіз рівня цифрової зрілості органів влади, виокремлено ключові здобутки, водночас виявлено ризики, пов’язані з кіберзагрозами та фрагментарністю нормативно-правового забезпечення в Україні. У межах розділу обґрунтовано необхідність адаптації чинного законодавства України до вимог динамічного цифрового середовища, що підсилює прикладну цінність дослідження.

Третій розділ дисертаційного дослідження (стор. 118-152) присвячено обґрунтуванню пропозицій щодо розвитку системи електронного урядування з урахуванням вимог інформаційної безпеки в Україні. У цьому контексті автор пропонує власну стратегічну модель, що ґрунтується на диференціації управлінських рішень за часовими горизонтами. Запропонований підхід відповідає практиці стратегічного менеджменту та враховує актуальні виклики, пов’язані з еволюцією кіберзагроз, інтеграцією України до цифрового простору ЄС та імплементацією регуляторних актів цифрової безпеки.

Загалом, робота демонструє високий рівень наукової зрілості здобувача. Вона характеризується логічною послідовністю, цілісністю викладу, належною аргументацією і доказовістю положень. Дисертація повною мірою відповідає встановленим вимогам до наукових кваліфікаційних робіт, а її результати можуть бути використані в практиці державного управління та в освітньому процесі.

Наукова новизна одержаних результатів

Наукова новизна результатів, представлених у дисертації, безперечно свідчить про глибину проведеного дослідження та авторське бачення складної проблематики розвитку електронного урядування в умовах цифрової трансформації. Здобувачці вдалося обґрунтувати авторську позицію щодо удосконалення науково-теоретичного розуміння самої сутності електронного урядування, не лише як сукупності цифрових сервісів, а як інтегрованої, адаптивної системи публічного управління. У межах дослідження електронне урядування розглядається в широкому міждисциплінарному контексті, що охоплює технологічні, правові, інституційні, соціальні та безпекові компоненти, чим підкреслюється його системність та актуальність у контексті державної політики.

Серед важливих здобутків варто відзначити розробку системної моделі взаємозв'язку між електронним урядуванням та інформаційною безпекою. Ця модель є однією з центральних складових дисертаційної новизни, адже вона поєднує функціональні напрями цифрового врядування з механізмами реагування на інформаційні загрози, враховуючи їхню типологію, інтенсивність та можливі наслідки. Автор чітко показав, як загрози впливають на вибір відповідних механізмів безпеки в рамках архітектури цифрової держави.

Окремої уваги заслуговує запропонований здобувачем механізм реалізації державної регіональної політики у сфері е-урядування. На відміну від попередніх підходів, цей механізм враховує просторову асиметрію цифрової інфраструктури, відмінності у доступі до електронних послуг та неоднорідність ризиків інформаційної безпеки в регіонах, що є особливо актуальним в умовах політичної та адміністративної децентралізації.

У роботі також набули подальшого розвитку окремі теоретико-методологічні положення. Так, автор інтегрує у дискурс електронного урядування важливі концепції, а саме «цифрову довіру», «архітектуру нульової довіри» та «кіберстійкість», які надають цілісності аналізу й створюють підґрунтя для формування ефективної політики цифрової безпеки. Варто відзначити міждисциплінарний підхід здобувача, який поєднує публічне управління, інформаційне право, кібербезпеку та цифрові технології.

Автором обґрунтовано модель стратегічного планування розвитку електронного урядування, яка враховує поділ стратегічних пріоритетів за часовими

горизонтами, що дає змогу більш гнучко реагувати на швидкі зміни цифрового середовища та еволюцію кіберзагроз. Практична значущість результатів посилюється завдяки конкретним пропозиціям щодо вдосконалення нормативно-правового забезпечення інформаційної безпеки, зокрема шляхом адаптації чинного законодавства до сучасних європейських стандартів, включаючи принципи «нульової довіри» як обов'язковий елемент архітектури публічних ІТ-систем.

Загалом, наукова новизна дисертації підтверджує високий рівень проведеного дослідження, його системність, міждисциплінарність і прикладну значущість для подальшого розвитку цифрового врядування в Україні.

Практичне значення результатів дослідження

Практична значущість результатів дисертаційного дослідження Кутової М.А. знаходить своє підтвердження у факті їхнього впровадження в діяльність низки органів публічної влади, що засвідчено відповідними довідками погоджувального характеру. Це свідчить не лише про прикладну цінність отриманих результатів, а й про їх затребуваність на рівні органів виконавчої влади та місцевого самоврядування.

Зокрема, результати дисертації були використані в діяльності Центру надання адміністративних послуг Іванівської сільської ради під час впровадження цифрових інструментів в адміністрування, оптимізації документообігу, а також для посилення рівня кіберзахисту в процесі надання адміністративних послуг.

Департамент інформаційної діяльності та комунікацій з громадськістю Чернігівської обласної державної адміністрації використав напрацювання здобувача при формуванні стратегічних підходів до цифрового розвитку регіону, зокрема у частині посилення інформаційної безпеки в системі органів публічного управління.

Крім того, Управління адміністративних послуг Чернігівської міської ради впровадило окремі практичні рекомендації дисертанта при модернізації інформаційних систем, підвищенні рівня захисту персональних даних, а також при розвитку механізмів електронної ідентифікації громадян у контексті цифрової трансформації адміністративних сервісів.

Не менш важливою є й апробація результатів дослідження в освітньому процесі Національного університету «Чернігівська політехніка». Теоретичні та методичні положення дисертації впроваджуються у навчальну роботу кафедри менеджменту та адміністрування, зокрема, при викладанні освітніх компонентів

«Публічне управління національною та державною безпекою» та «Інформаційна політика та електронне врядування».

Результати дослідження Кутової М.А. мають реальне практичне застосування та сприяють підвищенню ефективності цифрового врядування як на регіональному, так і на муніципальному рівнях, а також у системі підготовки фахівців у сфері публічного управління.

Повнота викладу результатів дослідження в опублікованих працях

Основні результати дисертаційної роботи опубліковано у 7 наукових працях, з них: 3 статті у наукових фахових виданнях України; 4 праці апробаційного характеру.

Наукові публікації відповідають вимогам п. 8, 9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами від 19 травня 2023 р. № 502), щодо кількості публікацій, відповідності опублікованих результатів тим, що містяться у дисертації, апробації її основних положень.

Дотримання принципів академічної доброчесності

За результатами аналізу представлених матеріалів не встановлено фактів порушення академічної доброчесності.

Дисертант дотримувався норм та принципів академічної доброчесності, норм законодавства про авторське право, порушень яких, як і академічного плагіату, не виявлено. У дисертації наявні посилання на відповідні джерела, зазначені у списку використаних джерел, визначено особистий внесок автора в опублікованих у співавторстві працях.

Висновки та пропозиції, що викликають певні сумніви, зауваження на окремі суперечності та можуть слугувати підґрунтям дискусії під час захисту дисертації

Оцінюючи представлену дисертаційну роботу в цілому позитивно, слід зазначити дискусійні положення та висловити наступні зауваження:

1. У п.п. 1.1 (с.31-35) наведено перелік функцій електронного урядування (інформаційна, комунікаційна, сервісна тощо), однак відсутнє обґрунтування

обраної класифікації. Не вказано, за якими критеріями або джерелами сформовано цю систему, і чи узгоджується вона з міжнародною практикою або українським нормативним середовищем. Доцільним є порівняльний аналіз існуючих підходів до функціонального поділу в електронному врядуванні.

2. У п.п. 2.1 (с.72-90) автору доцільно було б провести статистичний аналіз особливостей цифрового розвитку регіонів України з метою більш ґрунтовної оцінки показників електронного урядування та визначення нерівномірності цифровізації регіонів України.

3. У п.п. 2.3 аналіз нормативно-правового та інституційного забезпечення електронного урядування в контексті інформаційної безпеки (с.102) розглядаються окремі нормативно-правові акти, варто було б провести комплексну оцінку чинного законодавства у сфері електронного урядування та його узгодженості з міжнародними стандартами. Зокрема, доцільним є аналіз відповідності української нормативної бази вимогам ЄС (наприклад, директивам NIS2, GDPR, eIDAS) у контексті євроінтеграції.

4. У п.п. 3.2 рисунок 3.2 (с.138) наведені напрями удосконалення електронного урядування на регіональному рівні в контексті інформаційної безпеки, однак запропоновані напрями не супроводжуються індикаторами успішності (KPI), за якими можна було б оцінити ефективність механізму. Наприклад, частка онлайн-послуг, швидкість їх надання, рівень задоволеності громадян, та ін.

Наведені зауваження та дискусійні положення не знижують загальної теоретичної та практичної значущості, обґрунтованості й достовірності основних положень дисертації.

Загальна оцінка роботи та її відповідність встановленим вимогам

Дисертаційна робота Кутової Марини Анатоліївни «Розвиток системи електронного урядування в контексті забезпечення інформаційної безпеки України» є завершеним, цілісним науковим дослідженням, виконана на актуальну тему, містить положення наукової новизни та має теоретичне та практичне значення.

Дисертаційна робота відповідає вимогам наказу МОН України № 40 від 12 січня 2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертацій» (зі змінами) та «Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та

доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261 (зі змінами й доповненнями від 19 травня 2023 р. № 502) та вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами від 19 травня 2023 р. № 502).

Кутова Марина Анатоліївна − автор дисертації «Розвиток системи електронного урядування в контексті забезпечення інформаційної безпеки України», заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 281 Публічне управління та адміністрування.

Офіційний опонент:
д.держ.упр., професор, професор
кафедри публічної політики
Навчально-наукового інституту
публічного управління та державної служби
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка **Наталія ОБУШНА**